

Η Σμύρνη μάνα καίγεται» – Μικρασιατική Καταστροφή 1922.

Νικόλας Νταμόν Παπαδημητρίου.
Δημοσίευση: 29 Αυγούστου 2019.

Είναι πληγή που δεν κλείνει. Η Μικρασιατική Καταστροφή είναι μια ιστορική στιγμή που μας έχει σημαδέψει... Όσες γενιές κι αν περάσουν η πληγή αυτή μένει ανοιχτή. Όχι με τη λογική ότι “πάλι δικά μας θα ’ναι”, αλλά με το ερώτημα γιατί αυτό που κάποιος παρουσίασαν ως το όνειρο μιας “Μεγάλης Ιδέας” κατέληξε σε μια ασύλληπτη καταστροφή. Γνώμες και απόψεις πολλές. Έχουν γραφτεί και ειπωθεί πολλά. Δεν είναι κακό, αρκεί να μη μας διχάζει ακόμη και η ιστορία μας.

Το κείμενο που ακολουθεί είναι από το constantinoupoli.com

Στα Βουρλά το κακό ξεκίνησε στις 29 Αυγούστου. Μπήκαν οι Τούρκοι στα σπίτια μας και μας έβαλαν φωτιά. Αργότερα μας είπαν ότι ήταν αντάρτες και μετά ήρθε ο τακτικός στρατός και μας μάζεψε. Μας έπιασαν όλους μαζί, τον πατέρα μου τον έσφαξαν, τον αδερφό μου τον έκαψαν, τους νέους τους μάζεψαν και τους πήραν στην Ανατολή. Όταν φύγαμε ήταν 16 Σεπτεμβρίου.

»Η αλήθεια είναι ότι οι Τούρκοι γείτονές μας δεν έφταιγαν σε τίποτα. Ήταν κλεισμένοι μέσα στα σπίτια τους και κλαίγανε κι αυτοί για το κακό που μας βρήκε.

»Το ποιος φταίει θα το πω με ένα στίχο από το ποίημα “Της Καταστροφής”: “Δε νίκησαν την Ελλάδα οι Τούρκοι. Δεν μπορούσαν. Μα δεν ήταν κι άνθρωποι. Την Ελλάδα νίκησαν, αδόξως, διχασμός, Λεβαντίνοι κι Ευρώπη”. Ο Βενιζέλος έκανε τη μεγαλύτερη καταστροφή. Μέσα στη φλόγα του πολέμου, έπρεπε να γίνουν εκλογές στην Ελλάδα;».

Το απόσπασμα ανήκει στη Φιλιώ Χαϊδεμένου, σε συνέντευξη που παραχώρησε στην Αναστασία Παρετζόγλου για το βιβλίο Η Ελλάδα είναι Γυναίκα (εκδ. Λιβάνη). Η Φιλιώ Χαϊδεμένου, Μικρασιάτισσα πρόσφυγας και ιδρύτρια του Λαογραφικού Μικρασιατικού Μουσείου που βρίσκεται στο Άλσος Νέας Φιλαδέλφειας, μας μετέφερε τις φρικαλεότητες που έζησαν οι μη μουσουλμάνοι από τους άτακτους τσέτες (κυρίως κουρδικής καταγωγής) και τον τουρκικό στρατό.

Η Μικρασιατική Καταστροφή συνεπάγεται το θάνατο του ελληνισμού της Μικράς Ασίας και την αποτυχία υλοποίησης της Μεγάλης Ιδέας και απελευθέρωσης των αλύτρωτων πληθυσμών. Για τους Έλληνες είναι η Καταστροφή, για τους Τούρκους ο Αγώνας Ανεξαρτησίας (Κουρτουλούς Σαβασί – Kurtuluş Savaşı).

Παραμονές της Παναγίας, το μέτωπο κατέρρευσε και η ελληνική αμυντική γραμμή υποχώρησε. Ο ελληνικός στρατός άρχισε να εγκαταλείπει την ενδοχώρα της Μικράς Ασίας με κατεύθυνση τη Σμύρνη. Στην πορεία αυτή, έκαψε τουρκικά χωριά και ανατίναξε σημεία ζωτικής σημασίας όπως γέφυρες, αποθήκες, σιδηροδρομικές γραμμές και σταθμούς ανεφοδιασμού.

Στις 19 Αυγούστου, ο Ύπατος Αρμοστής της Σμύρνης Αριστείδης Στεργιάδης με εμπιστευτική εγκύκλιο διέταξε τους δημόσιους υπαλλήλους «...να συσκευάσωσι τα αρχεία των. Πάντες δημόσιοι υπάλληλοι οφείλουσι να συγκεντρωθώσι... και να είναι έτοιμοι προς αναχώρησιν εις πρώτην διαταγήν». Συγχρόνως, ο Βρετανός πρόξενος συντόνισε τις ενέργειες για την άμεση έξοδο των Βρετανών υπηκόων από τη Σμύρνη. Στις 27, 28 και 29 Αυγούστου οι Βρετανοί έφυγαν με πλοία για την Κύπρο.

Στις 26 Αυγούστου, η ελληνική κυβέρνηση διέταξε την εκκένωση ολόκληρης της Μικράς Ασίας. Την ίδια μέρα, η Ανώτερη Γενική Στρατιωτική Διοίκηση, το Φρουραρχείο και οι τελευταίοι αξιωματικοί και στρατιώτες του ελληνικού στρατού επιβιβάσθηκαν στα ελληνικά ατμόπλοια «Βυζάντιον» και «Κύκνος» με προορισμό τον Πειραιά. Για τελευταία φορά ακούστηκε ο εθνικός ύμνος και στην προκυμαία το πλήθος ξέσπασε σε λυγμούς. Ο Ύπατος Αρμοστής Στεργιάδης επιβιβάστηκε στο βρετανικό θωρηκτό «Iron Duke» και έφτασε στη Νίκαια της Γαλλίας όπου και πέθανε το 1950. Στο ενδιάμεσο διάστημα, δεν τόλμησε να επισκεφθεί την Ελλάδα λόγω της εγκληματικής ανευθυνότητάς του που καταδίκασε τους Έλληνες της Μικράς Ασίας.

Τα α τουρκικά στρατεύματα εισήλθαν στη Σμύρνη το πρωί της 27ης Αυγούστου. Ο Αμερικανός συγγραφέας Edward Bierstadt συνέλεξε μαρτυρίες ομοεθνών του που έζησαν τα γεγονότα της Σμύρνης και μας μεταφέρει λεπτομερώς την κατάσταση στην πόλη και τα περίχωρά της. «Οι πρώτοι που εισήλθαν ήταν ντυμένοι στα μαύρα, φορούσαν μαύρα φέσια με κόκκινο μισοφέγγαρο και άστρο, ήταν έφιπποι και έφεραν μακριά γιαταγάνια. Με σηκωμένο το ένα χέρι, φώναζαν στους κατοίκους να μη φοβούνται. Αλλά οι κάτοικοι της Σμύρνης, γνωρίζοντας τη φήμη των Τούρκων, ήταν κατατρομοκρατημένοι. Όλο το πρωί τα τουρκικά στρατεύματα παρέλαυναν στην πόλη και, γύρω στις 15:00 το απόγευμα εκείνου του Σαββάτου, άρχισαν τις λεηλασίες, τους βιασμούς και τους φόνους, που δεν είναι δυνατό να περιγραφούν με λέξεις».

Ο Νουρεντίν Πασάς τον οδήγησε στην πλατεία Διοικητηρίου μαζί με δύο άλλους επιφανείς Έλληνες της πόλης, τον προεστό Γεώργιο Κλιμάνογλου και τον νομικό Νικόλαο Τσουρουκτσόγλου. Εκεί, διέταξε την άμεση εκτέλεση των δύο τελευταίων και ανέβηκε στο μπαλκόνι του Διοικητηρίου. Απευθύνθηκε στο πλήθος των περίπου 1.500 Τούρκων δείχνοντας τον Μητροπολίτη Χρυσόστομο και λέγοντάς τους, «Αν σας έκανε καλό, να του το ανταποδώσετε. Αν κακό σας έκανε, κάντε του και σεις κακό! Εγώ σας παραδίδω τον χιρσίζ ντομούζ (κλεφτογούρουνο)». Οι Τούρκοι άρχισαν να τον πλακώνουν με λοστούς και ξύλα. Του ξερίζωσαν τη γενειάδα και τον οδήγησαν μέχρι τον τουρκικό μαχαλά όπου τον μαχαίρωσαν, του έκοψαν τη μύτη και τα αυτιά, του έβγαλαν τα μάτια και τον αποτέλειωσαν με δύο σφαίρες στο κεφάλι. Το 1992, η Ιερά Σύνοδος

της Εκκλησίας της Ελλάδας ανακήρυξε τον Χρυσόστομο, άγιο. Εορτάζεται και τιμάται στις 27 Αυγούστου.

Συγχρόνως, στο προάστιο του Μπουρνόβα οι κάτοικοι με επικεφαλής τον Παναγιώτη Ξερό πολέμησαν κατά των τσετών και η μάχη διήρκεσε όλη τη νύχτα. Καθώς ήταν αριθμητικά πολύ λιγότεροι έχασαν τη μάχη, και το πρωί όσοι κάτοικοι δεν πρόλαβαν να ξεφύγουν, εκτελέστηκαν. Στο προάστιο του Μπουτζά συνέβησαν παρόμοιες θηριωδίες. Οι άντρες εκτελέστηκαν και περίπου διακόσια γυναικόπαιδα κλείστηκαν στο ορφανοτροφείο για να προστατευθούν. Ο Αμερικανός καθηγητής του Κολεγίου «Παράδεισος» της Σμύρνης ανέφερε πως όλες οι γυναίκες και τα παιδιά στο ορφανοτροφείο σφαγιάσθηκαν. Επίσης, ο Ρουμάνος πρόξενος αποκάλυψε πως οι Τούρκοι συνέλαβαν έναν Έλληνα ιερέα, του αφαίρεσαν τα μάτια και τον σταύρωσαν.

Στην πόλη της Σμύρνης, οι σφαγές ξεκίνησαν από την αρμενική συνοικία του Αγίου Στεφάνου. Οι Τούρκοι στρατιώτες απέκλεισαν όλες τις οδούς επικοινωνίας της συνοικίας με το υπόλοιπο τμήμα της πόλης. Ο πρόξενος των ΗΠΑ στη Σμύρνη, George Horton, έγραψε: «Οι δρόμοι που οδηγούσαν στην αρμενική συνοικία, φυλάγονταν από Τούρκους στρατιώτες. Όσο διήρκεσε η σφαγή, δεν επιτράπη σε κανέναν η είσοδος. Οι συγκλονιστικότερες στιγμές της τραγωδίας εκτυλίχθηκαν στον καθεδρικό ναό του Αγίου Στεφάνου, όπου είχαν καταφύγει περισσότεροι από 4.000 άνθρωποι. Οι Τούρκοι ζήτησαν από τους εγκλείστους να εξέλθουν και να παραδοθούν, οι δε Αρμένιοι, γνωρίζοντας τι τους περίμενε, αρνήθηκαν. Δέχθηκαν τότε πυρά και χειροβομβίδες, ενώ στη συνέχεια οι Τούρκοι εισέβαλαν στον περίβολο και εντός του ναού, κατασφάζοντας και εκτελώντας. Όσοι επέζησαν, οδηγούνταν, ανά 100 άτομα, στην πλατεία Διοικητηρίου, όπου και δολοφονούνταν εν ψυχρώ από τα τουρκικά εκτελεστικά αποσπάσματα».

Σε αντίθεση με τον Μητροπολίτη Χρυσόστομο, ο Αρμένιος επίσκοπος Γεβόντ Τουριάν αναζήτησε άσυλο σε ένα καθολικό εκκλησιαστικό ίδρυμα και κρυφά έφυγε για τις ΗΠΑ όπου και δολοφονήθηκε από συμπατριώτες του Αρμένιους, κατηγορούμενος για προδοσία.

Οι Αρμένιοι και οι Έλληνες άντρες από 15 μέχρι και 45 ετών οδηγήθηκαν στα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού) όπου βρήκαν

τραγικό θάνατο από την εξουθενωτική εργασία και τις ταλαιπωρίες. Περίπου 160.000 άντρες δεν γύρισαν ποτέ.

Τα βάσανα των μη μουσουλμάνων δεν είχαν τελειωμό. Όλη η Σμύρνη καλύφθηκε από τις στριγκλιές και τα ουρλιαχτά των γυναικών που βιάσθηκαν, οι Ευρωπαίοι μάρτυρες διέκριναν ακέφαλα βρέφη στους δρόμους της αρμενικής συνοικίας, ολόκληρες οικογένειες εκτελέσθηκαν εν ψυχρώ, ενώ από τη μανία των Τούρκων δεν γλίτωσαν ούτε οι Γαλλίδες νοσοκόμες του Ερυθρού Σταυρού και οι καθολικές αδελφές του Τάγματος του Ελέους, που σφαγιάσθηκαν εν ώρα καθήκοντος. Ο ευαγγελιστής ιερέας πάτερ Μαλτάς εκτελέσθηκε και ο πρόεδρος του Αμερικανικού Κολεγίου Αλεξ Μακ Λάχλαν υπέστη βασανιστήρια μέχρι θανάτου. Ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός έστειλε αντιπροσωπεία στον Κεμάλ Ατατούρκ ώστε να συγκαταθέσει στην εκκένωση της Σμύρνης. Κατόπιν ασφυκτικών πιέσεων ο Κεμάλ Ατατούρκ επέτρεψε σε ελληνικά και άλλα πλοία να μπουν στο λιμάνι της Σμύρνης. Η εκκένωση άρχισε στις 11 Σεπτεμβρίου και διήρκεσε μια εβδομάδα. Στις 13 Σεπτεμβρίου 19 πλοία μπήκαν στη Σμύρνη να σώσουν τον κόσμο. Συνολικά 300.000 πρόσφυγες πέρασαν στην Ελλάδα.

Ο κόσμος περίμενε βασανιστικά στις ουρές για να περάσει στα πλοία, ενώ οι Τούρκοι στρατιώτες διενεργούσαν εξονυχιστικούς ελέγχους, αφαιρώντας τα τιμαλφή από τον κόσμο και συλλαμβάνοντας όσους άντρες ήταν πάνω από 15 ετών για να τους στείλουν στα τάγματα εργασίας. Οι μανάδες έντυναν τα αγόρια τους με γυναικεία ρούχα για να τα περάσουν στα πλοία, ξετυλίγονταν φρικτές εικόνες ανθρώπινου πόνου και δυστυχίας. Ο κόσμος έπεφτε στη θάλασσα να κολυμπήσει μέχρι τα καράβια των ξένων, και οι Τούρκοι πυροβολούσαν στη θάλασσα. Τα πλοία βούλιαζαν από το βάρος ενώ από πίσω η πόλη καιγόταν και η φωτιά είχε φτάσει μέχρι και τα παραλιακά κτήρια.

Οι φωτιές ξεκίνησαν από την αρμενική συνοικία και εξαπλώθηκαν γρήγορα σε όλη τη Σμύρνη. Οι Αμερικανοί καθηγητές και ναύτες κάνουν λόγο για Τούρκους στρατιώτες που ξεχύθηκαν στα στενά σοκάκια της Σμύρνης κρατώντας δοχεία με πετρέλαιο και κηροζίνη, λούζοντας τα σπίτια, τις εκκλησίες και τους καθολικούς ναούς. Από τις 46 ορθόδοξες εκκλησίες σώθηκαν οι τρεις. Οι εμπρησμοί κατέστρεψαν τα 3/5 της έκτασης της Σμύρνης αφήνοντας άθικτη την τουρκική συνοικία. Η επίσημη θέση της τουρκικής ιστοριογραφίας παρουσιάζει τις φωτιές ως έργο των

ίδιων των Αρμενίων και Ελλήνων, για να μην βρουν τα σπίτια τους σώα οι Τούρκοι και κατοικήσουν σε αυτά. Τι να απαντήσεις στο θράσος αυτό;

Ο πρόξενος των ΗΠΑ, George Horton, είχε εκφράσει πως ο Κεμάλ Ατατούρκ θα μπορούσε να καταλάβει τη Σμύρνη ειρηνικά, χωρίς να επιτρέψει στα στρατεύματά του να προβούν σε ακρότητες. Χωρίς να υπάρξουν βιασμοί, λεηλασίες, φόννοι και φωτιές. Απλώς με μια τυπική τελετή παράδοσης της εξουσίας. Έτσι θα είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη του λαού της Σμύρνης και η πόλη θα διατηρούσε τον δυναμισμό και τον πλουραλισμό της.

Ο Horton ήταν ένας άνθρωπος που είχε ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής του στην Ανατολή. Λάτρευε τη Σμύρνη και την αισθανόταν ως πατρίδα του. Όταν έφυγε βλέποντας την πυρκαγιά να ισοπεδώνει την αγαπημένη του πόλη, αναφώνησε, «Ντρέπομαι που ανήκω στο ανθρώπινο είδος».

Οι Τούρκοι εορτάζουν την 9η Σεπτεμβρίου ως ημέρα απελευθέρωσης της Σμύρνης και επικράτησης του Αγώνα Ανεξαρτησίας. Ωστόσο υπάρχουν δημοσιογράφοι, διανοούμενοι και πανεπιστημιακοί στην Τουρκία που χαρακτηρίζουν τα γεγονότα της Σμύρνης και σε άλλες πόλεις όπως το Αϊβαλί ως όνειδος και μεγάλη ντροπή. Πρόκειται για προσωπικότητες όπως ο Αϊχάν Ακτάρ (Ayhan Aktar) και ο Ουμούτ Οζκιριμλί (Umut Özkirimli), που αποστρέφονται τον εθνικιστικό κεμαλισμό και μάχονται για τον εκδημοκρατισμό της Τουρκίας.

Η υπεύθυνη εθνική αυτογνωσία, δίχως αποσιωπήσεις και στρεβλώσεις, είναι βασικός πυλώνας προς την επίτευξη του εκδημοκρατισμού και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών. Η αναγνώριση των λαθών-εγκλημάτων δηλώνει εγγυημένα την μη επανάληψη του σφάλματος αυτού. Σημαίνει ότι πραγματικά γυρνάς σελίδα στην ιστορία σου, έχεις ωριμάσει και έχεις κατεδαφίσει εγκληματικά πρότυπα. Αυτό πρέπει να είναι το στοίχημα για όλους τους λαούς ώστε να μην ξανακαεί καμιά Σμύρνη και να μην πονέσει κανένας Σμυρνιός.

Πηγές:

- Edward Bierstadt, Η μεγάλη προδοσία, εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνης, Αθήνα 1992.
- George Horton, The Blight of Asia, Indianapolis 1926.

- Μαρία Ηλιού / Αλέξανδρος Κιτροέφ, Σμύρνη – Η καταστροφή μιας κοσμοπολίτικης πόλης 1900-1922, εκδ. Μίνωας / Μουσείο Μπενάκη / Πρωτέας, Αθήνα 2012.
- Σταύρος Καρκαλέτσης, «Η πτώση και η καταστροφή της Σμύρνης», Στρατιωτική Ιστορία, τχ 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.
- Δημήτριος Λαζογιώργος, Χρυσόστομος Σμύρνης – Ο Εθνομάρτυς και Άγιος, εκδ. Πελασγός, Αθήνα 1995.
- Η Έξοδος – Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλιών της Μικράς Ασίας, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1980.

Πηγή : <https://www.militaire.gr>